

An opening of genesis and semantic basis of problem of continuous education in the context of essence maintenance of concept «education» logically tricks into to his interpretation as: 1) sociocultural institute (in case of analysis of development of continuous education in the context of the approaches social oriented, democratic and market-oriented); 2) systems(thus constituents(components, elements) of continuous education, distinguished with the aim of opening of those or other features of her functioning as to integrity); to 3) processes(continuous education is correlated with a purposeful, successive process that accompanies all life of man, or with a process that is opened out on the certain stage of her life); 4) results (continuous education as quality and quantitative progress can be examined, firstly, in relation to society, establishment or organization; secondly, in relation to concrete human.

Keywords: Continuous education, education, genesis, sociocultural institute, system, process, result.

Савош Валентина

Волинський інститут післядипломного педагогічного образования

ГЕНЕЗИСНО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ ОСНОВА РАССМОТРЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ СУЩНОСТНОГО СОДЕРЖАНИЯ ПОНЯТИЯ «ОБРАЗОВАНИЕ»

В статье рассмотрено становление сущностного содержания понятия «образование». Современное толкование феномена «образование» представлено в контекстах: полисемантики; функционального назначения; ориентированности на непрерывное образование смыслового контента словарных и авторских толкований понятия «образование».

Раскрытие сущностного содержания феномена «непрерывное образование» осуществлено на основе сопоставления со смысловым полем понятия «образование».

Ключевые слова: Непрерывное образование, образование, генезис, социокультурный институт, система, процесс, результат.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Савош Валентин Олексійович – завідувач відділу фізико-математичних дисциплін Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти.

Коло наукових інтересів: неперервна освіта, освіта дорослих, освіта впродовж життя.

УДК 378.147

Серьогіна Ірина

Криворізький державний педагогічний університет

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО САМОРОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ ВНЗ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ»

У статті визначені педагогічні умови формування у студентів педагогічного ВНЗ здатності до розвитку та саморозвитку у процесі їх професійної підготовки, зокрема, при вивченні навчальної дисципліни «Основи харчових технологій». Серед них: позитивна мотивація навчально-пізнавальної діяльності студентів; використання особистісного, діяльнісного та діалогічного підходів у процесі професійної підготовки студентів; забезпечення комфортного психологічного мікроклімату на заняттях тощо. Наголошується на тому, що особистісно-діяльнісний підхід вимагає рефлексійного управління міжособистісною взаємодією, тобто метою взаємодії викладача та студента є розвиток потреби і здатності до самоуправління, саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю навчальної діяльності.

Ключові слова: здатність студента до розвитку та саморозвитку, особистісний, діяльнісний, діалогічний підходи у процесі навчання.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вищої освіти особлива увага приділяється формуванню особистості як найвищої соціальної цінності. Тому концепція Національної доктрини розвитку освіти в Україні та інші державні нормативні документи передбачають формування особистості з високим інтелектуальним потенціалом, здатної до розвитку та саморозвитку, щоб вчитися і працювати в умовах постійного розширення інформаційного простору на основі комп'ютеризації. Тобто перехід до нової особистісної парадигми у межах вищої освіти, підготовлений розвитком педагогічної думки в Україні та за її кордонами, передбачає безпосереднє

входження студентів до складного процесу соціальної, професійної (педагогічної) та особистісної самореалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значущість саморозвитку особистості обґрунтовували такі філософи, як Аристотель, Гесіод, Платон, Демокріт, І. Кант, Г. Сковорода, Ф. Шеллінг, П. Юркевич; педагоги Я. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, А. Дістервег, К. Ушинський, С. Русова, П. Каптерев та ін. На теоретико-методологічному рівні проблема саморозвитку особистості знайшла своє висвітлення у працях вітчизняних (І. Бех, О. Газман, Г. Звенигородська, В. Зінченко, О. Киричук, Б. Кобзар, Л. Кулікова) та зарубіжних (Р. Бернс, А. Маслоу, К. Роджерс) дослідників. Психологічні аспекти саморозвитку особистості аналізували науковці Н. Бітянова, С. Максименко, Г. Цукерман та ін.

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження, вивчення й узагальнення власного досвіду роботи та досвіду зрілих викладачів вищої школи свідчать, що в умовах розбудови національної системи вищої освіти зростає актуальність проблеми формування у студентів ВНЗ стійкого прагнення до розвитку, саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації тощо.

Метою нашої статті є визначення педагогічних умов формування у студентів ВНЗ здатності до розвитку та саморозвитку у процесі їх професійної підготовки, а саме при вивченні навчальної дисципліни «Основи харчових технологій».

Методи дослідження. Спостереження, експеримент, порівняння, системний підхід, аналіз, систематизація та узагальнення результатів.

Виклад основного матеріалу. У процесі дослідження було обґрунтовано педагогічні умови, які повинні забезпечити найефективніше формування у студентів прагнення до розвитку та саморозвитку і розвитку, а саме: позитивна мотивація навчально-пізнавальної діяльності студентів; використання особистісного, діяльнісного та діалогічного підходів у процесі професійної підготовки студентів; забезпечення комфортного психологічного мікроклімату на заняттях.

Поняття «мотивація» у науковій літературі визначається як процес, в результаті якого певна діяльність набуває для особистості особливого значення, забезпечує стійкість інтересу до неї і перетворює зовнішні задані цілі його діяльності у внутрішні потреби особистості. Необхідно зазначити, що обов'язкова умова досягнення успіху в діяльності незалежно від загального і розумового потенціалу людини полягає у позитивній мотивації, у глибокій та активній зацікавленості, у прагненні досягнути мету.

Значущість цієї умови достатньо повно обґрунтовано у працях А. Маркової, Т. Матіс, А. Орлової [4]. Відповідно до їх поглядів, формування мотивації – важливий аспект процесу виховання мотиваційної сфери цілісної особистості людини. Доведено, що формування мотивів навчання припускає створення умов для появи внутрішніх спонук (мотивів, цілей, емоцій) до навчання, усвідомлення їх особистістю. Завдання викладача полягає у стимулюванні розвитку мотиваційної сфери студентів системою психологічно продуманих прийомів. Аналіз сучасної науково-методичної літератури дозволив виділити загальні умови формування навчальної мотивації студентів: підтримка прагнення до саморозвитку й самовдосконалення; виховання відповідального ставлення до навчання; збагачення змісту навчання особистісно зорієнтованим матеріалом; опора на попередній досвід; залучення студента у різні види діяльності на занятті, взаємини співробітництва у системах «студент – студент», «студент – група студентів», «викладач – студент», «викладач – група студентів»; ситуації суперечки, дискусії, проблемні та творчі завдання на занятті; удосконалення способів здобування знань, формування культури розумової праці тощо.

Не менш важливим є застосування на лекційних, практичних, лабораторних, індивідуальних заняттях зі студентами особистісного, діяльнісного та діалогічного

підходів у процесі їх професійної підготовки. У сучасних довідниках слово «підхід» розкривається як сукупність прийомів, способів (у впливі на будь-кого, будь-чого, у вивченні чого-небудь, у веденні справи).

Ми поділяємо наукові погляди І.А. Зимньої [1, с. 137], яка виокремлює такі ознаки особистісно-орієнтованого підходу у навчанні: організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії, створення умов для самореалізації, активізація суб'єктів освіти, забезпечення єдності зовнішніх і внутрішніх мотивів того, хто навчається, одержання задоволення від вирішення поставлених завдань у співробітництві з іншими, забезпечення умов для самооцінки, саморегуляції, самоактуалізації, перенесення акценту педагога на позицію фасилітатора.

Треба звернути увагу на твердження, що «особистісний підхід» не означає, що від дорівнює врахуванню індивідуально-психологічних особливостей і скрізь, де є врахування останніх, має своє місце особистісний підхід. Особистісний підхід виступає як підхід до людини, з розумінням її як системи, що визначає усі інші психічні явища. Особистісний підхід передбачає те, що незалежно від будь-яких особливостей педагог вбачає у кожному унікальну особистість. Разом з тим, він послідовно домагається того, щоб кожний вихованець у собі вбачав особистість, вважав себе такою. І, нарешті, педагог прагне того, щоб кожен вихованець бачив особистість у кожній оточуючій його людині.

Науковці А.М. Алексєєв і В.В. Серіков характеризують особистісний підхід у сучасній освіті через «особистісні функції», де серед колізійної, рефлексивної, смислостворюючої, орієнтуючої, творчо-перетворюючої самореалізуюча займає досить визначне місце.

У характеристиці особистісного підходу в межах освіти деякі вчені виділяють серед головних його ознак головну мету як розвиток особистості в її автономності, самостійності, відповідальності, сталості духовного світу, рефлексії, провідні мотиви освіти, де цінностями стає саморозвиток і самореалізація усіх суб'єктів навчання у формуванні компетентності особистості, що досягається включенням в навчальний процес її суб'єктного досвіду, формуванням знань, умінь та навичок тощо.

Особистісний підхід такі вчені, як А. Алексєєв, І. Бех, Є. Бондаревська, В. Давидов, С. Кульневич, А. Мудрик, В. Серіков, В. Сластьонін та ін. насамперед розуміють як синтез напрямів педагогічної діяльності навколо її головної мети – особистості, як пояснювальний принцип, що розкриває механізм особистісних новоутворень; принцип свободи особистості в освітньому процесі (вибір пріоритетів, освітніх шляхів, формування власного, особистісного досвіду); опору на відповідні особистісні якості: основні потреби, направленість особистості, ціннісні орієнтації, життєві плани, настанови, домінуючі мотиви діяльності тощо; побудова особистісного підходу розглядається як цілісний педагогічний процес у єдності своїх елементів, зі специфічними цілями, змістами, технологією.

Як показують роботи вчених, основні принципи реалізації особистісного підходу, передбачають постійне вивчення та знання індивідуальних особливостей студента, його поглядів, інтересів, звичок тощо; діагностування та моніторинг рівня формування цих особистісних якостей; оперативну зміну тактики взаємодії викладача і студента залежно від обставин, що склалися; створення умов для самовиховання та саморозвитку особистості студента; розвиток самостійності, ініціативи, результативності діяльності.

В останні десятиріччя у роботах науковців зустрічається поняття «особистісно-діяльнісний підхід» до пізнання та формування особистості, реалізація якого передбачає моделювання у процесі професійного навчання такої структури педагогічної діяльності, яка б забезпечувала пріоритет особистості над усією освітньою діяльністю. У відповідності з цим, освітня діяльність у процесі підготовки не формує особистість педагога, а сприяє розвитку схильностей, спрямованості, професійного досвіду,

індивідуально-психологічних особливостей. Особистісно-діяльнісний підхід вимагає рефлексійного управління міжособистісною взаємодією, тобто метою взаємодії викладача та студента є розвиток потреби і здатності до самоуправління, саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю навчальної діяльності.

У нашому дослідженні підґрунтям особистісного і діяльнісного підходів є той факт, що становлення та розвиток особистості відбувається у різноманітних видах діяльності. Реалізація цих підходів передбачає моделювання структури навчальної, практично-педагогічної, проєктивно-педагогічної та наукової діяльності студентів, спрямованої на особистісний розвиток особистості як «автора діяльності». Дефініція «автор діяльності» об'єднує поняття «суб'єкт діяльності» і «розвиток власної особистості». У цьому підході повинні бути закладені умови для самоздійснення, самоактуалізації, самореалізації студентів, тим самим забезпечуючи спрямування їх педагогічної діяльності на становлення особистості учня.

Так, на при вивченні курсу «Основи харчових технологій» ми використовуємо на практичних заняттях різноманітні майстер-класи, тренінгові вправи, самопрезентації, захист індивідуального або колективного творчого проєкту, створення мультимедійної презентації, дайджесту на тему: «Вегетаріанство як спосіб життя. Його користь та недоліки для життєдіяльності людини», «Різноманітність використання яєць», «Основні фактори відмови вживання в їжу людини пташиних яєць», «Технології дослідження м'ясних напівфабрикатів», «Технології дослідження овочів, фаршированих м'ясним фаршем», «Технології дослідження напівфабрикатів з м'яса птиці», «Технології дослідження рибних напівфабрикатів», «Технології дослідження бульйонів та соусів», «Технології дослідження овочевих напівфабрикатів» тощо.

Не можна не погодитися із науковими поглядами В.І. Лозової [3], яка підкреслює діалектичну єдність особистісного і діяльнісного підходів у педагогіці. Якщо особистісний підхід вимагає визнання особистості як продукту соціально-культурного розвитку, носія культури, її унікальності, інтелектуальної та моральної свободи, права на повагу, що передбачає опору на природний процес саморозвитку здібностей, самовизначення, самореалізацію, самоутвердження, створення для цього відповідних умов, то діяльнісний підхід спрямований на таку організацію суб'єкта, в якій би він був активним у пізнанні, праці, спілкуванні, своєму особистісному розвитку. В.І. Лозова справедливо стверджує, що у педагогічній науці все частіше вживається поняття «особистісно-діяльнісний підхід», де особистісний і діяльнісний аспекти утворюють нерозривну, єдину інтеграцію, спрямовану на саморух, самозростання і в заключному результаті на самореалізацію своїх можливостей особистості [3, с. 127].

Загальним у особистісному та діяльнісному підходах є створення умов для розвитку і саморозвитку особистості людини, реалізація педагогом відповідальної позиції за результати освітнього процесу, побудова відповідних до рівня розвитку студентів видів діяльності на основі діалогу та співробітництва. Крім того, це загальний спосіб педагогічної діяльності, спрямований на інтенсифікацію особистісно-професійної сфери у спільній діяльності педагога і студента через самопізнання, самоорганізацію, самопобудову, самозміну, самоздійснення, через взаємодію і взаємовплив суб'єкт-суб'єктних відносин.

Особистісно-діяльнісний підхід у підготовці студентів університету до професійної діяльності передбачає взаємну обумовленість становлення діяльності і особистості у педагогічному процесі через його особистісний і діяльнісний аспекти.

Необхідно відмітити, що не менш важливого значення набуває реалізація діалогічного підходу як основи ефективної співпраці на занятті, оскільки це дозволяє кожному студенту проявляти властиву йому від природи активність, самостійно робити наукові відкриття, переживати радість від пізнавальної діяльності, спілкування. За

справедливим твердженням Л.В. Кондрашової [2], потенційні можливості і здібності людини проявляються тільки у процесі взаємовідносин з іншими людьми, які реалізуються переважно у формі діалогу. Основною ознакою діалогічного підходу у навчанні є відсутність інформації про об'єкт пізнання, креативні ситуації, тобто навмисно створені умови, що стимулюють проектування освітнього продукту, рефлексію щодо власних пізнавальних дій в евристичному процесі [2, с. 13-14].

Більшість науковців розглядають спілкування як пізнання його учасниками один одного, саморегуляцію їх вчинків з урахуванням одержаної інформації. Викладач вищої школи повинен створювати на заняттях ситуації психологічної єдності, забезпечувати можливість самовираження особистості студента. Не менш важливо уміти поставити привабливе творче завдання, у процесі виконання якого обидві сторони спільно міркують, роздумують, роблять висновки тощо.

Одна із найважливіших вимог до ефективної організації навчальної роботи пов'язана зі створенням на заняттях позитивної емоційно-моральної, довірливої атмосфери та ситуації успіху. Значення цієї умови обґрунтовується у багатьох сучасних дослідженнях, в яких емоційна атмосфера, сприятлива для розвитку особистості студента, розглядається як умова успішної навчально-пізнавальної, науково-дослідницької діяльності. Емоційна атмосфера визначається настроєм, увагою педагога до студентів, розумінням психологічного стану учасників спілкування. Ми вважаємо, що нездоровий "психологічний клімат", який веде до конфліктних ситуацій, викликає і закріплює негативні емоції, значно знижує ефективність навчальної роботи, зокрема, гальмує формування стійкого прагнення до розвитку та саморозвитку у студентів. Встановлено, що для успішної реалізації вищезазначених положень необхідно створювати у процесі навчальної роботи ситуацію успіху, яка є суб'єктивним психічним станом задоволення, наслідком фізичного або морального напруження виконавця справи. З педагогічної точки зору ситуацію успіху ми розуміємо як цілеспрямоване, організоване поєднання умов, за яких створюється можливість досягти значних результатів у діяльності як одного студента, так і колективу. У психологічній літературі успіх найчастіше визначається як переживання стану радості, задоволення від того, що результат, до якого особистість прямувала у своїй діяльності, або збігся з її очікуваннями, або перевершив їх.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволило визначити та обґрунтували педагогічні умови, за яких можливе успішне формування здатності до розвитку та саморозвитку студентів у процесі їх професійної підготовки. Серед них: позитивна мотивація навчально-пізнавальної діяльності студентів; використання особистісного, діяльнісного та діалогічного підходів у процесі їх професійної підготовки; забезпечення комфортного психологічного мікроклімату на заняттях тощо. Наступний етап нашого дослідження у цьому напрямі буде присвячений практичній розробці конкретних програм та спеціальних методик формування у студентів ВНЗ здатності до розвитку та саморозвитку у процесі їх професійної підготовки.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Зимняя И.А. Педагогическая психология: учебн. для вузов / Зимняя И.А. – М.: Логос, 1999. – 384 с.
2. Кондрашова Л.В. Формуючий потенціал навчання / Л.В. Кондрашова // Радянська школа. – 2005. – № 8. – С. 13–14.
3. Лозова В.І. Стратегічні питання сучасної дидактики / В.І. Лозова // Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні. – Харків: ОВС. – 2002. – С. 96–97.
4. Маркова А.К. Формирование мотивации учения: кн. для учителя / Маркова А.К., Матис Т.А., Орлов А.Б. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
5. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – М.: Политиздат, 1991. – 715 с.

Seryogina Irina

Kryviy Rih State Pedagogical University

FORMING OF ABILITY OF SELF-DEVELOPMENT OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION DURING THE STUDYING OF DISCIPLINE «THE BASES OF FOOD TECHNOLOGIES»

In the article the pedagogical conditions of forming the abilities to development and self-development of students during their professional training are considered, in particular, during the studying of discipline «The bases of food technologies». Among them are: positive motivation of educational-cognitive activity of students; using personal, activity and dialogue approaches during professional education of students; providing of comfort psychological microclimate at the lessons ect. Accenting, that person-activity approach demands reflexive management of interpersonal interaction, meaning, that the goal of interaction between teacher and student is development of needs and abilities for self-management, self regulation, self organization and self-control of studying process.

In our researching the basic subsoil of personal and activity approaches is that fact, that the formation and development of personality takes place in a variety of activities. Realization of this approaches provides modeling the structure of educational, practical pedagogical, projective-pedagogical and scientific activity of students, aimed at personal development of the individual as the «author of the activity». The definition of «the author of activity» combines the notion of «subject of activity» and «development of one's own personality». In this approach, conditions for self-realization, self-actualization of students must be laid down, thereby ensuring the direction of their pedagogical activity to the formation of the student's personality.

General in personal and activity approaches is creation of conditions for development and self-development of the personality of the person, the realization of a responsible position by the teacher for the results of the educational process, the construction of the appropriate level of development of students activities on the basis of dialogue and cooperation. In addition, this is a general way of pedagogical activity, aimed at intensifying the person-professional sphere in the joint activity of the teacher and the student through self-knowledge, self-organization, self-building, self-change, self-realization, through interaction and mutual influence of subject-subject relations.

Personality-activity approach in preparation of university students for professional activity involves the mutual conditionality of the formation of activity and personality in the pedagogical process because of his personality and activity aspects.

Keywords: *abilities of students to development and self-development, personal, activity and dialogical approach in the process of study.*

Серегина Ирина

Криворожский государственный педагогический университет

ФОРМИРОВАНИЕ СПОСОБНОСТИ К САМОРАЗВИТИЮ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ДИСЦИПЛИНЫ «ОСНОВЫ ПИЩЕВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ»

В статье представлены педагогические условия формирования у студентов ВУЗов способности к развитию и саморазвитию в процессе их профессиональной подготовки на примере изучения учебной дисциплины «Основы пищевых технологий».

Ключевые слова: *способность студента к развитию и саморазвитию, личностный, деятельностный, диалогический подходы в процессе обучения.*

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Серьогіна Ірина Юрїївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики технологічної освіти Криворізького державного педагогічного університету.

Коло наукових інтересів: професійна підготовка майбутніх учителів технологій; актуальні питання саморозвитку та самоорганізації особистості фахівця.

УДК 378.011.3-051:377

Титова Наталія

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ

Стаття присвячена аналізу змісту психолого-педагогічної підготовки фахівців галузі знань 01 Освіта / Педагогіка спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» освітнього ступеня «Бакалавр» в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова. Автор розглядає